

УДК 657.1:075.8

Аналіз індикаторів кредитних циклів у банківській системі України

Кузнєцова Л.В.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету

Кретов Д.Ю.

викладач кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету

У статті розкрито поняття кредитного циклу. Проведено дослідження міжнародних та вітчизняних систем індикаторів циклічності руху кредиту та визначено їх головні недоліки. Запропоновано систему індикаторів кредитного циклу; визначено особливості фаз циклічного руху кредитних ресурсів з урахуванням специфіки функціонування банківського сектору економіки України. Проведено аналіз кредитних циклів вітчизняної банківської системи 2005-2012 рр.

Ключові слова: фінансова глобалізація, кредит, кредитний цикл, фаза, індикатор, ресурси, експансія.

Кузнєцова Л.В., Кретов Д.Ю. АНАЛИЗ ИНДИКАТОРОВ КРЕДИТНЫХ ЦИКЛОВ В БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ

В статье раскрыто понятие кредитного цикла. Проведено исследование международных и отечественных систем индикаторов цикличности движения кредита и определены их основные недостатки. Предложена система индикаторов кредитного цикла; определены особенности фаз циклического движения кредитных ресурсов с учётом специфики функционирования банковского сектора экономики Украины. Проведен анализ кредитных циклов отечественной банковской системы 2005-2012 гг.

Ключевые слова: финансовая глобализация, кредит, кредитный цикл, фаза, индикатор, ресурсы, экспансия.

Kuznetcova L.V., Kretov D.Y. THE ANALYSES OF CREDIT CYCLE INDICATORS OF THE UKRAINIAN BANKING SYSTEM

In the article has been disclosed the concept of the credit cycle. In the article the concept of credit cycle. Researched international and local indicators of cyclical movement of the loan and identified their main weaknesses. Proposed the system of indicators of the credit cycle; described the features of the phase of cyclical movement of credit to the specific functioning of the banking sector of Ukraine. Analyzed of credit cycles domestic banking system 2005-2012 years.

Keywords: credit, credit cycle, credit cycle phases, credit cycle indicator, credit resources, credit expansion, financial globalization.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток банківського сектору кожної країни відбувається під впливом багатьох чинників національного та наднаціонального характеру. При цьому питання розвитку банківського кредитного ринку та змін у співвідношенні попиту і пропозиції кредиту в контексті останньої світової фінансової кризи постають першочерговими. Зміни, що зумовили швидке зростання кількісних показників формування нових якісних характеристик розвитку кредитних ринків при цьому стають однією з найбільш значущих тенденцій фінансової глобалізації.

Постійний розвиток та ускладнення видів кредитних продуктів банків, з одного боку, сприяє розширенню попиту на фінансові

ресурси, а з іншого, ускладнює процеси ідентифікації та оцінки ризиків, що притаманні кредитним операціям банку, особливо з урахуванням впливу циклічного розвитку економіки. При цьому відбувалась недооцінка регулюючими органами важливості кредиту, його розвитку, особливостей руху та його взаємозв'язку з економічними процесами. Адже, циклічність руху кредитних ресурсів безпосередньо пов'язана з циклічним розвитком економіки, та здатна посилювати або зменшувати коливання економічних циклів.

Проведений аналіз свідчить, що руху кредитних ресурсів властива циклічність, яка характеризується періодами піднесення та спаду. Саме необхідність стримування пері-

одів «кредитного перегріву», які створюють та підсилюють диспропорції на ринках різних активів, сьогодні є головним завданням діяльності органів регулювання і нагляду за функціонуванням фінансово-кредитних інститутів. Однак зараз більшість досліджень даного феномену є розрізною. Відсутність уніфікованих методів ідентифікації кредитного циклу, а також методів визначення оцінки зміни його фаз, робить вирішення даної проблеми практично неможливою. Саме тому сьогодні є актуальним та необхідним формування єдиного методичного підходу щодо визначення індикаторів кредитного циклу та зміни його основних фаз, їх взаємозв'язку та впливу на розвиток економіки країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню методів визначення та аналізу індикаторів циклічності руху кредитних ресурсів присвячені наукові праці таких зарубіжних вчених як: Є. Б. Бернарке, Ч. Кіндельбергер, Н. Кійотаки, М. Марті, Дж. Мура, Н. Артамонова, Д. Буракова та ін.

Наприклад, Б. Бернарке у своїх дослідженнях визначає вплив циклічності руху кредиту на економічний цикл на засадах моделі фінансового акселератора, в основу якого закладає динаміку вартості активів [1, с. 128]. Н. Артамонов на основі методів економетричного аналізу часових рядів макроекономічних та монетарних показників стверджує про наявність взаємозв'язку між кредитними змінними та обсягом реального ВВП у країні [2, с. 115]. Д. Бураков обґрунтовує необхідність використання прямих та непрямих індикаторів при аналізі циклічності руху кредитних ресурсів [3, с. 264].

Серед вітчизняних науковців, чиї праці присвячені проблемам аналізу та оцінки індикаторів циклічності руху кредитних ресурсів, слід виділити Л. Жердецьку [4, с. 980], яка в своїх дослідженнях визначає ключові параметри оцінки кредитних циклів. О. Луняков пропонує використовувати коефіцієнт покриття кредитної заборгованості, який дозволяє виявити рівень зниження потенціалу національної економіки для покриття кредитної заборгованості на понижувальних фазах кредитного циклу, а також акцентує, що в умовах зростання економіки відбувається зростання схильності фінансово-кредитної системи до нестабільності [5, с. 46].

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення та аналіз основних індикаторів та фаз циклічності руху кредитних ресурсів. Відповідно до поставленої мети

визначені завдання, спрямовані на її досягнення: проаналізувати світовий та вітчизняний досвід ідентифікації кредитних циклів, визначити основні недоліки існуючих методик та запропонувати систему індикаторів циклічності руху кредитних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день існує багато методик щодо визначення та оцінки кредитних циклів, однак відсутність єдиної уніфікованої системи індикаторів циклічності руху кредиту, робить цей процес та його результат неефективним та недостовірним. Основною причиною зазначеного, на наш погляд, є недостатня увага дослідників до визначення сутності об'єкту дослідження, а саме – циклічності руху кредиту.

Проведений аналіз наукових джерел, присвячених аналізу сутності кредитного циклу дозволив визначити його як сукупність фаз розвитку кредитного ринку, що характеризуються періодами зростання та скорочення обсягів пропонованих кредитних ресурсів, попиту на них, а також змін у швидкості їх руху й норми позичкового відсотку протягом відповідного періоду, що слугує чинником для зміни показників реального сектору економіки [6, с. 82].

Система показників кредитного циклу, за допомогою яких можна визначити основні тенденції розвитку даного феномену, повинна включати в себе такі економічні величини, що будуть сприяти адекватному відображенню самого об'єкту циклічності. Така система має чітко відображати якісні та кількісні зміни в русі кредиту, а не тільки здійснювати опис їх загального руху.

На наш погляд, більш коректно показники кредитного циклу визначати індикаторами, враховуючи тлумачення їх сутності. Індикатор (від лат. *indicator* – вказівник) – це економічний показник, вимірювач, що дозволяє певною мірою передбачити, в якому напрямку слід очікувати розвиток економічних процесів [3, с. 125].

Зазначимо, що формування системи індикаторів для відображення кредитного циклу в цілому та складових його окремих фаз, має в обов'язковому порядку включати в себе визначення груп показників, які створюють умови для відображення циклічного руху кредитних потоків, що дозволяють:

- 1) дати характеристику фазам циклів (їх початок і кінець, точки переходу, специфіку);
- 2) визначити зміну в якості руху кредиту, як відхилення від заданого стану тієї чи іншої фази.

Для вирішення зазначених завдань система індикаторів циклічності руху кредитних ресурсів повинна включати:

- загальні індикатори циклу руху кредиту – сукупність інформаційних масивів, що дасть можливість відображати наявність циклічного аспекту руху кредиту, а також дозволяє врахувати його зміст;

- спеціальні індикатори фаз кредитного циклу – сукупність інформаційних масивів, які розкривають елементи суті відповідно взятої форми або виду циклу і вказують на етапи руху кредиту, зміни в структурі, а також відображають основу циклічності руху кредитних ресурсів;

- індикатори природи кредитного циклу – сукупність інформаційних масивів, що дозволяють ідентифікувати в ретроспективі природу циклу руху кредиту, як сукупність приватних причин, що призвели до реалізації накопичених протиріч;

- індикатори каналів трансмісії кредитного ризику – сукупність інформаційних масивів, що дозволяють визначити наявність, якість і ступінь впливу стану/зміни в середовищі на готовність сторін кредитної угоди приймати базовий ризик.

Проведений аналіз кредитної діяльності вітчизняних банків дозволив дійти висновку, що сьогодні здебільшого використовуються такі індикатори, як: темпи зростання кредитів, рівень кредитної глибини (загальний обсяг кредитування/обсяг ВВП) та темпи зростання простроченої заборгованості.

Слід відмітити, що при цьому існує ряд загальних недоліків, котрі не дозволяють відобразити реальні зміни у динаміці циклічності руху кредитних ресурсів. В переважній більшості проаналізованих нами методик, оцінка кредитного циклу проводиться з використанням річних показників. Набагато рідше використовуються квартальні та помісячні дані, котрі, на нашу думку, більш детально відобразили б тенденцію зміни фаз циклу та його розвиток. При цьому є відсутньою сегментація уявлень про кредитну циклічність – фактично виділення складу кредитних циклів, як структурного елементу. Обсяги кредитування беруться в сукупності та не використовуються їх поділ за різновидами на цикли корпоративного, іпотечного та споживчого кредитування. Також, більшість існуючих методик пов'язана із застосуванням методів дослідження економічної теорії у кредитно-фінансовій сфері, без врахування положень сучасних теорій регулювання.

Розглянемо основні світові індикатори циклічності руху кредитних ресурсів та їх недоліки. Першим індикатором є відхилення динаміки обсягів кредитів від довгострокового тренда, суть якого полягає у визначенні кількісних меж довгострокового руху темпів зростання кредитування. Перевищення нормативних меж значень даного індикатора свідчить про наявність ймовірності погіршення якості кредитної діяльності банків і переходу до знижувальної фази руху кредитних ресурсів.

Другим за частотою використання індикатором, який також дозволяє врахувати якісні зміни в русі кредитних потоків, є індикатор стандартів кредитування. На жаль, на сьогоднішній день однозначної визначення «стандартів» не існує. В рамках вузького підходу до визначення стандартів у них включаються зміни в вимогах до забезпечення, ступінь урахування обмежувальних умов у кредитній угоді, строк виданих кредитів. У рамках широкого підходу в стандарти кредитування включаються всі вищезазначені складові, включаючи культуру кредитування, очікування банку щодо кон'юнктури тощо.

Третім індикатором є динаміка цін на нерухомість і фінансові активи, які є непрямыми індикаторами зміни руху кредитних потоків у більшості розвинених країн, де основні вектори руху кредитних ресурсів пов'язані зі споживчим та іпотечним кредитуванням. Формування «бульбашки» на фінансових та іпотечних ринках стає передумовою для отримання спекулятивного прибутку кредитними організаціями. При цьому, кредит може виступати як джерело формування міхура, так і як чинник його посилення [3, с. 121].

Однак, дана система індикаторів, має ряд суттєвих недоліків, а саме:

- є розробленою переважно на прикладі розвинених країн, та не враховує національну специфіку кредитних ринків; увага при цьому акцентується на окремих видах кредиту.

- не враховує множинність кредитних циклів: для циклів різних видів позик повинні існувати різні індикатори та показники, що не знаходить належного відображення у системі;

- не відображає специфіку національної економіки, і, як наслідок, не відображає структуру кредитного ринку;

- акцентує увагу на довгострокових періодах; при цьому застосовуються річні дані, що не дозволяє враховувати короткострокові зміни, які є дуже важливими для аналізу кредитних ринків, але не доступні за такого роду аналізу.

Беручі до уваги сутність існуючих індикаторів кредитного циклу та їх недоліки, можна зробити висновок, що дана система індикаторів у більшості випадків не відповідає зазначеним вище вимогам. Тому, є необхідним уточнення складових системи індикаторів та визначення зміни фаз циклічності руху кредиту, пристосованих до вітчизняної специфіки функціонування банківського сектору.

На нашу думку, найбільш прийнятною системою індикаторів циклічності руху кредиту та зміни фаз кредитного циклу є наступна група індикаторів, яка наведена в таблиці 1.

На нашу думку, запропонована система індикаторів є найбільш оптимальною для відображення руху кредитних ресурсів, як у напрямку визначення змін фаз, так і при визначенні їх специфіки, з урахуванням можливих змін в борговому навантаженні економіки.

Запропоновану систему використано при аналізі індикаторів циклічності руху кредитних ресурсів в Україні (рис. 1).

Дані наведеного рис.1 свідчать про наявність циклічності у розвитку кредитної діяльності вітчизняних банків. Так, на початку 2008 р. в Україні відбувається стабільний розвиток кредитування. В період з 2005-2008 рр. можна виділити дві фази кредитного циклу: фазу кредитної експансії та фазу надмірної кредитної експансії. Перша фаза триває 01.01.2006 по 01.04.2007 рр. Про це свідчить суттєве збільшення темпів зростання усіх індикаторів кредитного циклу. Особливо швидко зростають ціни на нерухомість та рівень кредитної глибини, що свідчить про збільшення іпотечного кредитування за рахунок дешевих кредитних ресурсів в іноземній валюті.

Після 01.04.2007 р. відбувається перехід до фази надмірної кредитної експансії. В цей

Таблиця 1

Характеристика індикаторів циклічності руху кредиту

Назва індикатору	Характеристика
Темпи зростання кредитів, в % (квартальні значення)	Дозволяє: <ul style="list-style-type: none"> • відобразити коротко-, середньострокову динаміку руху кредитних ресурсів; • врахувати чутливість певного кредитного портфеля до шоків різної природи; • визначити хронологію зміни однієї фази циклу іншою; • виявити більш точні періоди переходу фази експансії до типу «надмірної кредитної експансії»
Темпи зростання частки простроченої заборгованості, в % (квартальні значення)	Дозволяє: <ul style="list-style-type: none"> • врахувати чутливість певного кредитного портфеля до шоків різної природи; • відобразити основи для визначення природи кредитного циклу
Рівень корпоративної кредитної глибини (відношення загального обсягу кредитів до ВВП, квартальні значення)	Дозволяє: <ul style="list-style-type: none"> • відобразити середньострокову динаміку руху кредитних ресурсів; • відобразити основи для визначення природи кредитного циклу та зміни фаз циклу; • відобразити основи для визначення зміни в якості руху кредитних ресурсів
Темпи зростання цін на нерухомість (квартальні значення)	Дозволяє: <ul style="list-style-type: none"> • відобразити зміну руху кредитних ресурсів у іпотечному кредитуванні.
Індекс покриття резервами (відношення квартальної питомої ваги резервів за кредитними операціями до квартального значення рівня кредитної глибини)	• відображає зміну питомої ваги резервів за кредитними операціями на рівні вище або нижче ніж визначено межею покриття резервами процесу кредитного поглиблення
Темпи зростання облікової ставки, динаміка валютного курсу, ставки рефінансування.	Дозволяє: <ul style="list-style-type: none"> • відобразити зміну в сприйнятті та управлінні ризиками банків; • визначити зростання або зменшення ризиків, що свідчить про зміни в якості кредитного розширення

Джерело: побудовано автором за даними [3; 7]

період рівень кредитної глибини зростає на 38,7%, що свідчить про перехід економіки на незабезпечене фінансування, а темпи зростання обсягів кредитування зростають на 36,8%. Значно зростає й рівень простроченої заборгованості.

Поступово кредитний цикл досягає фази «перегріву» (з 01.07.2008 р. по 01.09.2008 рр.), про що свідчить сповільнення темпів зростання кредитування та сповільнення темпів зростання цін на фінансові активи та нерухомість. При цьому рівень простроченої заборгованості продовжує зростати, що свідчить про значне погіршення якості кредитів.

На наступному етапі кредитний цикл досягає своєї найвищої точки розвитку, після чого починається стрімке падіння обсягів кредитування. Отже, настає фаза кредитного стиснення, про що свідчить стрімке зростання рівня простроченої заборгованості та зменшення темпів зростання кредитування. При цьому, більшість кредитів видається на реструктуризацію існуючих боргів. Нестача оборотного капіталу в підприємствах не ком-

пенсується за рахунок кредитів банків, що призводить до того, що кредитна криза фінансового сектору провокує кризу реального сектору економіки, поглиблює її. При цьому відбуваються масові невиплати за кредитами та стрімке зростання індексу покриття резервів.

Поступово відбувається перехід до наступної фази кредитного циклу – кризи. Рівні індикаторів простроченої заборгованості, кредитної глибини та індексу покриття резервів досягають свого максимального значення. Рівень цін на нерухомість стрімко знижується, адже призупиняється кредитування. Поступово (після 01.01.2010 р.) починається фаза кредитної стагнації, про що свідчить зупинення темпів падіння процесів кредитування. Рівень кредитної глибини поступово знижується, а частка простроченої заборгованості за кредитами перестає зростати.

Висновки з проведеного дослідження. Сучасні умови розвитку банків потребують формування системи показників, використання та аналіз яких будуть сприяти прийняттю своєчасних антикризових дій. В процесі

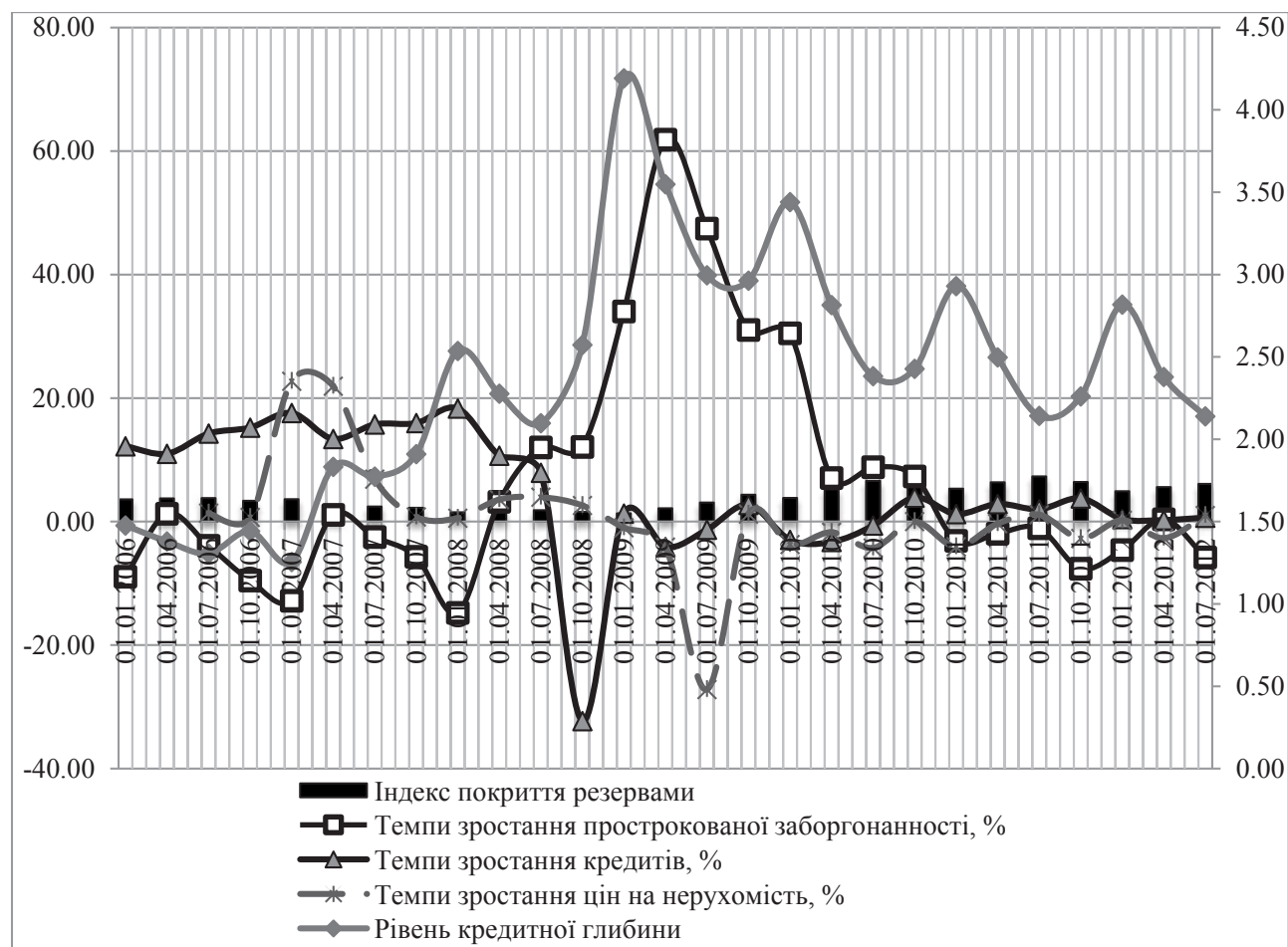

Рис. 1. Індикатори циклічності руху кредитних ресурсів банківської системи України

Джерело: побудовано автором за даними: [8]

впливу фінансової глобалізації на циклічність розвитку економіки актуалізуються проблеми управління кредитними циклами банків.

У результаті проведеного аналізу індикаторів руху кредиту було визначено та проаналізовано основні вітчизняні та міжнародні індикатори кредитного циклу та виявлено їх основні недоліки. У дослідженні запропоновано систему індикаторів та проведено аналіз змін фаз циклічності руху кредитних ресурсів, які адаптовано до вітчизняної специфіки функціонування банківського сектору. Запропоновану систему індикаторів було задіяно в дослідженні для аналізу кредитного циклу вітчизняних банків 2006-2012 рр., в процесі якого спостерігалась чітка динаміка значень індикаторів, що створило умови для виокрем-

лення основних фаз кредитного циклу та часових меж переходу від однієї фази до іншої.

Аналіз міжнародного та вітчизняного досвіду управління кредитними ризиками дозволив дійти висновку, що банківському сектору України необхідно враховувати та проводити детальний аналіз феномену циклічності руху кредиту. Для цього потрібна побудова ефективної системи індикаторів кредитного циклу, використання якої буде сприяти більш ефективному реагуванню на зміни та впровадженню антикризових дій. Саме така система повинна стати основою системи контрциклічного регулювання, впровадження якої дозволило протидіяти коливанням у національному банківському секторі з метою мінімізації витрат за кредитними ризиками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Bernanke B.S., Gertler M., Gilchrist S. The financial accelerator in a quantitative business cycle framework // Handbook of Macroeconomics, Vol 1. – 1999. – P. 1341-1393.
2. Армамонов В.М. Кредитные циклы: эконометрический анализ и выводы; Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова. – Экономика, 2015. – № 4 – С. 113-122.
3. Бураков, Д.В. Управление цикличностью движения кредита: монография / М. : Издательство «Русайнс», 2015. – 288 с.
4. Жердецька Л.В. Обґрунтування показників для оцінки зон кредитного ризику банків України / Глобальні та національні проблеми економіки, 2015. – № 8. – С. 979-982
5. Луняков О. Ендогенна природа циклічності кредитного ринку // Вісник Національного банку України – 2012. – № 11 – С. 43-47.
6. Кретов Д.Ю. Вплив розвитку економіки на циклічність кредитної діяльності банку // «Молодий вчений». – № 7(22). – Частина 1, липень. – 2015 р. – С. 81-87.
7. Діяльність банків на кредитному ринку в умовах асиметрії інформації: монографія/ [Л.В. Кузнєцова, Я.С. Андреєва, Л.В. Жердецька та ін.]; за ред. д-ра економ. наук, проф. Л.В. Кузнєцової. – Одеса: ОНЕУ, 2015. – 289 с.
8. Офіційне Інтернет-представництво Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.